

FNSiN

NOS

Nr 3 2024 Årgång 46

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden

FNSiN grundades år 1973

Ur föreningens stadgar:

”§2 Föreningen skall samla intresserade av natur och samhälle i Norden till allsidiga studier därav. Genom studieverksamhet, föreläsningar, exkursioner och publikationer skall Föreningen sprida kunskap om natur och samhälle med huvudinriktning på Norden. Föreningen är en religiöst och partipolitiskt obunden ideell förening.

§3 Föreningens huvudsakliga intresseområden är Danmark, Finland, Färöarna, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland samt områden med historisk eller annan anknytning till länderna i Norden.”

FNSiN samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan och med andra föreningar. FNSiN ingår i Förbundet för Ekoparken. (Stadgar och mer information finns på hemsidan.)

Föreningens symbol (logga eller bomärke) är en plan över Ismanstorps fornborg, men man kan också se den som en trädstam i genomskärning (alltså natur och samhälle).

Medlemsbladets namn, NOS, kommer av natur och samhälle. I regel finns på framsidan en bild av en nos i någon form (mule, tryne, näbb, nos ...) och på baksidan ofta, i mån av plats, något som har med samhälle att göra.

Styrelse

Ordförande:

Eric Bolander
072 318 12 25
eric@bolander.at

Vice ordförande:

Soili Bisi-Ström
08-191252; 072 992 16 69
soibis@outlook.com

Sekreterare:

Camilla Berg
camillaberg8888@gmail.com

Kassör, webbansvarig:

Eva Bolander
eva@bolander.at

Programansvarig:

Nina Bohigas
070 454 77 24
Nina_bohigas@hotmail.com

Övriga ledamöter:

Bente af Edholm
bente.fnsin@gmail.com

Mikael Johansson
swoosh695@gmail.com

PROGRAM

Förslag på programpunkter sändes till
Nina Bohigas:
programansvarig@fnsin.nu

NOS

Redaktion:

Soili Bisi Ström
Anders Schærström

Ansvarig utgivare :

Anders Schærström,
08-758 30 03; 070-693 91 28,
anders.schaerstrom@telia.com

Material till NOS skickas till:

nos.fnsin@gmail.com

ISSN: 0348-7970

NOS utkommer 4 ggr/år.
Manusstopp 1 dec/mars/juni resp. sept.

Tryckt hos: FOI

Framsidan: Det är skönt för hästar att få vila.

Foto: Anders Schærström

Baksidan: *Piece of Art* av Birgitta Muhr i Ma-

riehamn Foto: Anders Schærström

Föreningens hemsida:

www.fnsin.nu

e-post: info@fnsin.nu

Medlemsavgiften 2024

Fullbetalande medlem: 160 kr

Ny medlem efter 1/7: 80kr

Familjemedlemmar (oavsett antal) 80kr

Betalas till plusgiro:

67 01 50—2

Postadress:

c/o Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna

Våra böcker (medlemspris, porto tillkommer) :

De goda ogräsen	Tillfälligt slutsåld
Gotska Sandön	75 kr
Kall ökensand	50 kr
Spetsbergen	80 kr
Tyresta	10 kr

Beställ genom

Erik Elvers

erik.elvers@gmail.com

Ordföranden har ordet

När ni läser detta har tiden mellan hägg och syren redan passerat, men när jag sitter och skriver detta är det verklighet. Syrenerna kommer att slå ut under dagen eller senast under morgondagen.

Det är bara att hålla med den gamla skomakaren som alltid satte upp en lapp på dörren ”Stängt mellan hägg och syren” och tog ut sin semester. Denna tid på året är i mitt tycke den finaste på året.

Grönskan kommer och blommorna kommer en efter en och det är bara att pricka av dem. Tussilago, blåsippan, vitsippa, gullviva och liljekonvalj. Sen är sommaren här och man kan verkligen njuta av naturen.

Det händer en hel del i föreningen under de närmaste månaderna och styrelsen hoppas att ni ska tycka att det är roliga programpunkter och att ni vill delta i aktiviteterna.

Detta nummer är fyllt av flera läsvärda artiklar som vi tackarförfattarna för. Det är välkommet med artiklar av olika sorter i tidningen så funder på om inte du kan skriva något trevligt och intressant till NOS.

Om man blickar ytterligare lite längre fram så kommer en höst. Höst innebär att vi skall ha ett höstmöte och välja styrelse för 2025. Nina, som har varit programansvarig under de senaste åren, signalerar att hon kommer att ha problem med att fortsätta med det uppdraget. Vi behöver därför någon som kan hjälpa till i styrelsen med inriktning på det uppdraget eller att förstärka styrelsen så att någon av de nuvarande ledamöterna kan jobba med det. Varför inte ta chansen att vara med i styrelsen? Vi är en grupp personer som samarbetar på ett trivsamt sätt och din arbetsinsats måste inte vara så stor. Vi fördelar arbetet mellan oss så gott det går.

En trevlig sommar tillönskas er alla

Eric

Brev från La Palma: Grottor

Grottor! Vad är det för särskilt med grottor? Inget alls, uttalade sig en medlem av SSF, Sveriges Speleologförbund (ordet speleologi är grekiska, av speo, grotta, och logos, i vidare bemärkelse läran om.) Man bara måste! Min förra chef hade en teori: återvändande till modersskötet! Andra skrev att man träffar så många härliga människor; man får smutsa ner sig fast man är vuxen; det är kul; och det kom flera andra egendomliga förklaringar. Själv vet jag inte. Jag misstänker att det kan vara ett atavistiskt minne av trygghet och skydd, kanske ett slags återvändande till naturen, till våra tidigaste förfäder. Eller kanske att utforska en hittills ganska okänd del av vår verklighet.

Det finns så många olika motiv för att vilja krypa i grottor. Grottintresset berör det mesta i tillvaron. "Tecknet för grotta /i kinesiskan/ är sina tidiga former nära nog identiskt med tecknet för tak" skriver Cecilia Lindqvist i sin vackra bok Tecknens Rike. Människornas första bostäder var grottor och om man tänker på det, så är varje hus egentligen en konstgjord grotta. Finns det inte naturliga grottor, så får man göra dem

själv. Här i Garafia, på Kanarieön La Palma, bodde fattiga människor i grottor in på 60-talet. På Gran Canaria särskilt i öns mitt, finns hela byar av konstgjorda grottor, ingrävda i det lösa berget, där folk bodde ända in på 90-talet, på senare år försedda med elektriskt lyse och moderna bekvämligheter.. Det är en gammal lokal sanning att en bra grotta är bättre än ett halvmodernt hus (som mitt). Benahuariterna eller huariterna (namnet skrivs på olika sätt), de första invånarna här på La Palma, bodde i grottor och begravnade de döda i grottor. Bara i söder, där det är ont om grottor, byggde de små hus av sten. Numera används grottorna ofta som getstall eller garage, och efter 60-talet bor inga människor i grottor på La Palma. De som numera bor i grottor här på ön är "rousseauaner eller "Aussteiger", hippies från Tyskland eller Spanien, som folk här kallar La Peninsula, halvön.

Grottorna spelade en stor roll i folktron. Trollen, småfolket, bodde ofta i grottor. Vilsegågnvallkullor blev ibland bergtagna. Per Gynt gifte sig nästan med en trollflicka i bergakungens sal men räddade sig i sista

ögonblicket, skildrat i toner av Edvard Grieg.

All grottkonst! De fantastiska målningarna i Södra Frankrike och Spanien, framför allt Lascaux och Altamira, gjordes med all säkerhet i magiskt syfte för att "binda" de avbildade djuren och få god jakt. Hällristningar förekommer sällan i grottor men för något år sedan upptäcktes några ristningar i en undanskymd, svårtillgänglig grotta här på La Palma. Det har skrivits mycket lite om den och platsen hålls än så länge hemlig. Så vitt jag vet, finns inga hällristningar eller målningar i grottor på de andra öarna eller i Sverige utom i en stor grotta, dekorerad med geometriska motiv i jordfärger på Gran Canaria.

Jag själv var aldrig så intresserad av geologin eller speleologin som idrott utan fokuserade på etnologin, människornas förhållande till grottorna. Med tanke på speleologins breda bas, tycker jag att FNSiN och SSF har så mycket gemensamt att jag hoppas på ett närmande mellan de båda föreningarna. Det finns nog fortfarande ganska många som är medlemmar i båda föreningarna. Det kunde börja med ett gemensamt program med ett föredrag med bildvisning om grottor, följt av en utflykt till grottorna i Stockholmsområdet - det finns massor!

Ingegerd Hosinsky

Hällristningar, indoeuropeiskt språk och religion — samt till slut dna!

Som bekant har jag tidigare återkallat minnet av en excursion under två dagar för att bese hällristningar vid Enköping. Detta var under föreningens barndom.

Då hade jag gått en fantastisk kurs i tio dagar i både Bohuslän och Østfold arrangerad av Bertil Almgren som var professor i Uppsala. Alla nordiska länder var representerade vad gäller studenter och lärare. Lärarna inkluderade hela den dåvarande eliten. De flesta blev nog präglade för livet. En av oss, Jarl Nordbladh från Göteborg, har ganska nyligen beskrivit kursen i lysande termer. Det är då att notera att ganska många av studenterna, inklusive honom, som var med sedermera själva blev auktoriteter i ämnet. För min del gick vägen annorlunda. Men jag skrev ändå en C-uppsats i religionshistoria 1975. När jag nu återvänder till ämnet på min ålders höst finns vissa bitar med från den uppsatsen. Det är nämligen så att under ett långt uppehåll är vi tillbaka i indoeuropeisk religion som då var aktuell. Och tillbaka i Bertil Almgrens teorier. Mellanspelet har talat om en specifik solreligion som i så fall skulle ha varit unik och utan paralleller. Både före och efter hällristningarnas bronsålder, ca 1500-500 f.Kr. saknas tecken på något sådant. Dessutom har ännu viktigare framsteg gjorts som bekräftar tidigare uppfattningar.

Språken är kulturernas moder

Begreppet indoeuropeisk är primärt en *språkhistorisk* term. Sambanden mellan dessa språk är väl studerade i århundraden. Språken är kulturernas moder. På samma sätt är de olika språkområdenas samhörighet på det *religionshistoriska* planet belagda sedan länge, inte minst mellan vedaskrifternas religion ca 1500 f.Kr. och pantheon till motsvarigheterna i grekers och romares på 600-700-talen f.Kr. Mycket påtagliga överensstämmelser

finns mellan alla tre och vad som är känt om fornnordisk (germansk) religion betydligt senare, ca 500-1000 e.Kr. Med språket har rimligen inte bara religionen följt utan givetvis även motiv i *myter, sagor och annan muntlig kultur*. Det märks det också, fastän en del lika gärna kan ha varit universellt. Ett svårt område!

Ur arkeologisk synpunkt ventilerades under 1900-talet olika åsikter om hur dessa språk och kulturer kommit till Europa. En (Colin Renfrews) trodde vid genombrottet för C 14-dateringarpå jordbrukets och boskapsskötarens invandring från Anatolien ca 6000 f.Kr. En annan såg de relevanta kulturernas väg från invasioner av nomader på de ryska stäpperna, men först 3000 år senare (Vere Gordon Childe, särskilt Marija Gimbutas). Språkhistorikerna såg den senare tanken som den enda möjliga (J.P. Mallory m.fl.). Det är *det fossila dna* som kunnat fastställa att det verkligen är från det senare hållet som en mycket betydande del av vårt samtida dna i Norden har kommit (t.ex. Anders Kaliff).

Solreligion

Det är här hällristningarna under vår bronsålder, ca 1500-500 f.Kr., kommer in i bilden. Det har hävdats att de tyder på en *solreligion*. Utgångspunkten är i sen tid den danske arkeologen Flemming Kauls arbeten, som har flera föregångare bland de svenska forskarna. Man undrar då rimligen varför man just under vår bronsålder lämnat den pan-indoeuropeiska gudavärlden för att mer eller mindre satsa på en annan häst *och sedan återvända till den gamla under järnålder*. Jag kritiserar denna inställning i min text.

Det finns inte heller före den indoeuropeiska invasionen (invasionerna) någon solrelaterad religion att

åberopa, inte i Norden och inte ute i det massiva fasta jordbrukets Europa. Däremot kan just uppslaget till bronsålderns hållkonst ha varit den äldre hållristnings-traditionen i Norden, som går tillbaka till jägare, fiskare och samlare, vars sista uppträdande här ligger ungefär i fas med indoeuropeisk invandring.

Solens uppgift i samhälle och religion bör, som överallt annars, vara att svara för tiden under dygnet, tillsammans med månen, vars tid är mera utdragen, som i en månad och säsongernas tungel. De är i första hand kalendariska symboler. I ett indoeuropeiskt panteon är den gudom som förbindes med solen (främst morgon-solen, som gudinnan Aurora eller Eos) tämligen obetydlig.

Hällristningar från bronsåldern finns i stort sett överallt i Norden där bronsåldern fick sin karaktär inom främst boskapsskötsel. Skogar röjs och blir betesmarker. Miljön blir i Norden tydligt influerad *också inom näringarna* av stäppens historiska halvnomadiska standard. På alla områden har vi då belägg för hur djupt både näringar och språkligt överförda religiösa grundidéer har präglat samtiden.

Det är ett fåtal figurtyper som kryllar på hållarna. De mest entoniga är skeppen eller snarare båtarna. Att de kommit att dominera bilden i t.ex. Bohuslän kan dock ha flera orsaker än att det är ett område där maritim verksamhet var särskilt utpräglad. Lämpliga strandklippor för ristningar bör också uppfattas som en delvis övernaturlig *liminal övergångszon*, som gräns mellan liv och död och andra binära oppositioner. Detta då med bakgrund i äldre hållkonst från och med mesolitisk tid.

Hur kom bronzen till Norden?

Hur kom bronzen till Norden? Bronsåldern utmärker sig för ett markerat klassamhälle där en överklass tillskansar sig alla väsentliga resurser. Utan tvekan sker detta genom båtar. Men det är, hävdas det här, inga fraktskepp som seglar hela vägen till Medelhavsområdet eller Britannien. Det bör vara fråga om aggressiva expeditioner på närmaste håll söderöver för att röva eller alternativt handla till sig bronser och bronsskrot.

Det finns en social företeelse med djupa indoeuropeiska traditioner ända från veda-kulturen i Indien. Den protoindoeuropeisk (PIE) termen bör ha varit **koryos*. Den består i ungdomliga band av överklasskrigare, vars *initiation* till vuxenlivet förutsätter genomförda brutala angrepp på omvärlden för att röva och plundra. Det kan gälla boskapsrov, stöld av hästar och kvinnorov. Banden kan liknas vid vargflockar och vill också likna vargar (ulvar) och stora bitska hundar. De var inte osannolikt att det var med sådana rövarband indoeuropeiska stammar vann Europa en gång. En reminiscens av detta finns i samma kulturer som åberopats ifråga om kontinuitet i indoeuropeisk religion, både i

Vagnsristning med två hästar i märkligt snedperspektiv i Frännarp, Skåne. Denna unika håll har inga andra tydliga figurer än de tio vagnarna, med undantag av några få små hjulfigurer och några skålgropar. Foto: CW

Typiska skepp utan målning från yngre bronsålder ca 1000f.Kr. vid Tanum, Bohuslän. Foto: CW

faktiska krigarband med sådana symboler (hos oss t.ex. ulfhednar och Odins einherjar). Den gemensamma bakgrunden bör vara en anknytning till *himmsgudens aktiva aspekt*. De är hans elit på jorden. Här skulle bronsålderns *rakknivar* kunna vara en slags medaljer från *initiationen* av de unga elitförbanden. I deras gravar garanterar de en roll i den främsta krigar-gudens eviga följe också efter döden. Också på dessa rakknivar avbildas olika typer av båtar som standard.

För dessa unga krigare finns anförargestalter som uppfattas som tvillinggudar, i Indien Asvins, av sanskrit *asva*, häst (hingst), alltså med särskild

anknytning till *hästar*. Hästoffren är den högsta formen av offer i indoeuropeisk tradition. Hästar är inte påfallande många bland hällristningarna, men på i stort sett alla skepp tycks finnas hästhuvuden. Bandet mellan hästar och båtar är ett faktum och kan ha flera aspekter. De står symboliskt för var sitt element, land och hav. En annan är att stäppens hästberidna rövare under en lång period på tusen år av invandring och bosättning just i Norden oftare än eljest blev paddlare av båtar.

Vagnarna på hällarna bör avbilda himmels gudens fordon, inte solens. Så kallade *solhjul* är par-pro-toto för denna vagn och kanske också dess rörelse. Om man så vill kan sol och måne ha uppfattats som himmels gudens ögon eller olika aspekter på hans tillvaro under dygnet. Hans närvaro i kulten önskas fram genom *fotsulor* i hällarna. Gudarna antyds i övrigt genom symboler. De har varit osynliga och har inte fått avbildas (*anikoni*, med tabuerad avbildning utom i periodens slut, efter Bertil Almgren).

Kanske den i alla indoeuropeiska religioner mycket viktiga *elden* antyds i skålgropar? Dessutom har jag undrat om inte regnet varit viktigt att framkalla i en ekonomi bestående av främst betesmarker. Om detta och annat finns i texten dock alternativa förslag. Och det finns givetvis flera aspekter, väl värda att diskutera i detta ljus.

Detta motförslag till den allt genomsyrande solreligionen baseras på både arkeologisk och religionshistorisk kritik. Bland litteraturen har framförallt följts arkeologen Anders Kaliffs tankar, ofta tillsammans med sin kollega, antropologen Terje Oestigaard, i flera böcker. Men där saknas en parallell uppfattning just om hällristningarna, som ju blir centrala om vi som här antar en indoeuropeisk kontinuitet.

Således skulle nordisk bronsålder vara en patriarkalisk, krigisk och brutal miljö, med strikt klassindelning och markerad elit- i stället för ett stillsamt hällristande åkerbrukssamhälle med social harmoni och en närmast poetisk solreligion. Inte minst verkar den fredliga långdistanshandeln lurig med byte av bärnsten och pälsar mot brons.

Christer Westerdahl

PS. Övriga artiklar i boken *Hällar* är självständiga, men kan med en ibland lätt krystad tillämpning fås att tangera det religionshistoriska och kulturhistoriska fältet i förutvarande avdelning, "Hällbilder." De har en västsvensk, mest västgötsk, touche och är som vanligt en produkt av decennier av intermitterande reflektion.

Tatueringar som förebild, statussymboler och spridningsfaktor?

Följande kom inte med i boken (sånt händer ofta när jag just har böcker under tryck):

Kunde man möjligen tänka sig att hällristningarnas så ensartade motiv spreds i andra material än sten? Det behöver då inte syfta på t.ex. textilier, som inte finns i vår arkeologiska efterlåtenskap.

Jag tänker då på en spännande möjlighet, nämligen att de redan fanns som *tatueringar*. De enda exemplen från förhistorisk tid är de som fanns på mumifierade hövdingar från Pazyryk i Altai i Kazakstan och Ak-Alakha på den relativt närbelägna Ukokplatån i Ryssland. Det var en ren lyckoträff, eftersom dessa mumier hade bevarats i permafrosten bland höga berg. På andra håll finns ingenting bevarat. Vi bör här ha en ganska solid indoeuropeisk bakgrund i en iransktalande stam, *saka*, under järnålder ca 400 f.Kr. De skapade ett rike och var ofta fiender till Iran. Saka är en iransk version av *skyter*. Gravarna är klassiska kurganer och hästoffren till de döda är många. I denna inlandsmiljö avbildades på huden vilda djur, särskilt hjortdjur (cervider), i något fall möjligen en tiger, och faktiskt också en fisk (på benet). Idén har en viss relevans, om man antar att det är genom konkreta bilder som motiven spreds över ett så stort område även under bronsålder. Båtar, vagnar, hjul och lokala variationer på dessa temata? Varierande typer av meriter hos hövdingar? Eller tydliga tecken på status efter en *initiation* av ungdomliga krigare? Observera att i bronsålderns mansgravar gravar med rakknivar också ofta förekommer nålar eller sylar som här har påpekats kunna hänga samman med tatueringar. Frågan är i så fall om platser med hällristningar spelat en direkt roll vid initiationen? (gissningsvis nattetid?)

Första gången jag tänkte i sådana banor var i följande korta text som handlar om hällristningar från före bronsåldern, alltså närmast mesolitisk jägartid vid Nämforsen:

"Till slut ännu en fråga, om det "kroppsliga" i berget. Kroppen, *the body*, dess metaforer och transformationer var relativt nyligen à la mode i arkeologin. Enligt hednisk nordisk kosmologi skapades världssalltet av urjätten Ymirs kropp, namnet betyder 'tvillingen', som dödades av gudarna. Hans olika kroppsdelar fördelades till olika element i bygget, håret blev skog, ögonen blev sol och måne. Av benen skapades urberget. Hällarna vid Nämforsen är alltså ursprungligen Ymirs kropp. Ymir var ju också ursprunget till allt, även människorna. Anders Kaliff (2007) har påpekat att föreställningen om världens element som delar i en urvarelses kropp har paralleller tillbaka till vedisk tid i Indien, kanske ända till 1500 f.Kr. I Indien heter Ymir *Yima* (på forniranska *Yama*) och namnet betyder samma sak som på urgermanska, 'tvilling', en del av två. De vittnar om ett kulturellt arv som är knutet till folk som talar indoeuropeiska språk i vår del av världen. Men de finns också på andra håll. Om nu denna världskropp ristades och bemålades, varför inte

människohuden? Finns här en markering av identitet och gemensam ursprungsmyt? Alltså: fanns med hållristningarna parallella tatueringar, eller målningar med ockra på huden hos forsens folk?”

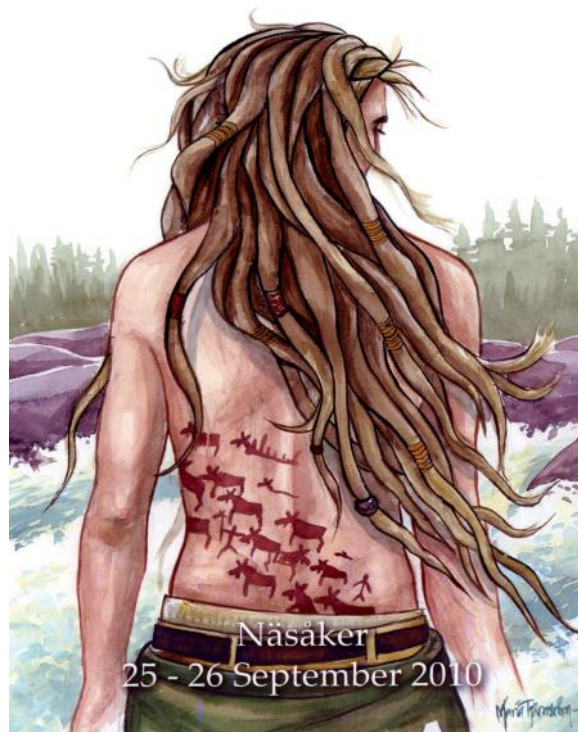
Först publicerades idén i *Rödockrarummet. Artiklar från 2008, 2009 och 2010 års arkeologibelger i Näsåker* (red. Maria Tjärnström, Bernt Ove Viklund, Nils Erik Humlesjö). Norrlands hållbildnings-sällskap, Vulkan 2010: 44. Min artikel hette Vatten, människor och farkoster – några landskapsperspektiv på Nämforsen. 15-49. Sedan i min senast utgivna *Härdar. Ett urval artiklar eller essäer i olika kulturbistoriska ämnen. Mina vägar över och mellan vatten och land*. Båtdokgruppen, Skärhamn 2023: 27. Samma titel och sid. 358-378.

I ett tackbrev för Rödockrarummet 2010 har Maria Tjärnström målat en figur med långa flåtor som har ristningsfigurer på kroppen...

Christer Westerdahl

Christer Westerdahls nya bok om Hällar kommer ut i sommar.

RÖDOCKRARUMMET III

Maria Tjärnströms akvarell, med Nämforsen som bakgrund.

Skånelaholms slott

Slottet ligger vid sjön Fysingen i Sigtuna kommun och är en av Kungl. Vitterhetsakademiens kulturfastigheter. I museiguiden presenteras besöksmålet som ”ett av Stockholms minst kända slott”. En av orsakerna torde vara det ensliga läget, trots närheten till Arlanda. Detta är jordbruksbygd, vilket statistiskt visas av att mer än 6,4% av nattbefolkningen är sysselsatt inom jord- och skogssektorn. Ett annat för oss besökare mer påtagligt bevis är de sparsamma förbindelserna med SL, vilket gör det svårt att planera en utflykt dit och, som i vårt fall, innebar att vi hade väldigt gott om tid när vi väl var där.

Efter någon kilometers promenad från busshållplatsen vid Skånela kyrka inledde vi med att uppsöka caféet i en av slottets flyglar, varefter följde en trevlig guidning av huvudbyggnaden. Alla våningarna i det lilla slottet besågs, med början i bottenvåningens gårdsfängelse - vilka som satt där är okänt och hur vanligt det var med eget fängelse i ett så pass litet hus, ja det vet vi inte, men har man ett slott, även ett litet sådant, kanske ett fängelse hör till. Därpå besåg vi de två huvudvåningarna och vindsvåningen.

Egendomen är känd från Magnus Ladulås tid och benämns i äldre tider Scanald, ibland Skånella, men någon förklaring till namnet tycks inte finnas. Större egendo-

Skånelaholms slott sett från sjösidan.

Foto: Nina Bohigas

mar har genom tiderna ofta gått ur hand i hand, men Skånelaholm har däremot sedan det byggdes på 1600-talet bara ägts av tre familjer.

Byggherre var Andreas Gyldenklou, en ämbetsman som adlats genom sina förtjänster som sekreterare vid hovkansliet. Störst intresse ägnade han nog ändå åt

vidlyftiga gods- och fastighetsaffärer. Han kunde även påpeka för drottning Kristina eller Axel Oxenstierna vilka godsdonationer eller härads hövdingeposter han gärna emotsåg. Så småningom blev han förmögen, inte minst genom de sportler, de avgifter, han som ämbetsman emottog för gjorda tjänster och stoppade i egen ficka. Hans stadspalats vid Norrbro är försvunnet men Skånelaholm från 1641, där han avled redan 1645, står kvar i närmast oförändrat skick.

Nästa mer långvariga ägarfamilj är Jennings, som invandrade från Irland på 1700-talet. Genom att äga eller grunda en rad järnbruk, Forsmarks bruk exempelvis, skapade de en förmögenhet. En stor stund för den förste invandrade av familjen, John Jennings, var när han i Paris av Alexander Roslin beställde det porträtt där han själv dominerar i röd sammetskostym. Originalen finns att se på Nationalmuseum, dit det såldes på 1900-talet, men en kopia hänger i slottet. Med tiden blev konkurrensen mellan exportörerna av järn allt skarpare och äventyrligare och det som räddade kvar Skånelaholm var länge att det omvandlats till fideikommiss. Den siste manlige medlemmen av familjen kallades sinnesslö, fick inte gifta sig och ansågs inte kunna sköta egendomen, varefter Skånelaholms fideikommiss avvecklades vid 1900-talets början.

Herbert Rettig (1888-62) köpte godset 1929. Den rettigska familjen hade skapat sin förmögenhet genom en tobaksfirma, som grundades i Gävle i början på 1800-talet och vars verksamhet senare utvidgades till både sjöfart och varvsindustri. (Rettigkoncernen finns kvar med huvudkontor i Helsingfors.)

Herbert Rettig var samlare i stort format, i första hand av bygdens hantverksföremål. På 1920-talet hade dessa nämligen börjat exporteras till USA och hans tanke var att rädda kvar så mycket som möjligt i Sverige.

Han hade god utbildning, främst från Tyskland, med en fil.dr i historia, men hade även studerat lantbruk och kom senare att representera Sverige internationellt i jordbrukssammanhang. Efter första världskriget var han för Röda Korsets räkning i Wien, där svälten då var fruktansvärd. Hans exakta uppdrag står inte nämnt, men borde hänga ihop med hans jordbruksbakgrund. Jag träffade en gång i Österrike en äldre kvinna, som med värme i rösten berättade att hon som liten fått äta sig mätt på ”den svenska gröten”.

När Herbert Rettig köpte Skånelaholm var han ännu ungtkarl, men gifte sig vid 54 års ålder med den hälften så gamla sjuksköterskan Ing-Marie Rehnberg. De hade mötts på Sabbatsbergs sjukhus, där han opererades för grön starr och hon gjorde sin praktik som sjuksköterska. Efter giftermålet slutade hon sin tjänst för att, som det heter, ”vårda sin make”. Han föreskrevs att vistas i naturen och undvika den skadliga Stockholmsluften, kanske också för att han redan som ung haft problem med lungorna.

Ing-Marie kom att överleva honom med många år.

Hon delade hans intresse för samlingarna, fortsatte med katalogiseringen av dem och bodde även efter makens död en stor del av året som ”äldfru” på slottet - det som från början av dem använts som ”sommarslott”. Det tycks som om hon på egen hand skötte om det mesta där, både fönsterputs och trädgårdsskötsel, tills hon i 70-årsåldern köpte en lägenhet i Märsta.

Slottets två våningar är inredda i stil med vad man kan vänta sig från den tiden. Ovanligare är naturaliekabinettet, ett skåp med många lådor innehållande medicinska droger, främst växter som ansågs hjälpa mot sjukdomar. Herbert Rettig var klar över skåpets proveniens, det hade enligt intyg ägts av Linné, även om detta senare av vissa forskare betvivlats.

Det som förvånade oss besökare var att Rettigs mot slutet av mannens levnad flyttade in i var sitt litet rum uppe på vinden, trots alla höga trappor för att ta sig dit och med badrummet (obesett) en trappa ned. Uppe på vinden finns också vad man kan kalla ett litet allmogemuseum med många ölståncor i trä och olika seldon runt väggarna, och i en av de fyra flyglarna ska även finnas en samling med tidens olika karosser. Dessutom inrättade Herbert Rettig ett hembygdsmuseum, som finns kvar nära Skånela kyrka.

Herbert Rettig gjorde genom åren många donationer, hans intension var aldrig att samla på hög för egen räkning, utan med tanke på framtiden. Den absolut största donationen var Skånelaholm och fastigheten på Villagatan 3, vilka sedan dess disponeras av Vitterhetsakademien, och båda visas för allmänheten.

Slottet omges av en landskapspark. En tydlig skylt visade riktningen till Sälkastenen (U 323), men stigen visade sig svårfunnen, detta trots att Vitterhetsakademien har servitut för just stigen till stenen - marken i övrigt är inte deras. Uppe på en kulle fann vi till slut den bastanta 3 m höga runsten, som i början av 1100-talet restes av tre bröder och till minne av sin far låtit bygga en bro som ”Alltid skall ligga, medan människor finns, bron hårdslagen, bred...”

Men stenen står inte kvar på ursprunglig plats utan flyttades hit på 1820-talet från det närbelägna Sälna. Fem par oxar släpade och drog men vägrade till slut att röra sig, varpå lösningen helt enkelt blev att dela stenen i flera bitar för att minska vikten. Ett par bitar runsten fick bli grindstolpar och den övre delen placerades uppe på berget. Richard Dybeck (Du gamla, du fria) protesterade redan då över behandlingen av fornminnet. Vid flytten lät dessutom John Jennings göra på baksidan göra en inskrift till sin mans ära efter deras 18 lyckliga år som gifta. Först på 1940-talet pusslade man ihop stenens olika delar.

Lisbet Schentz

Not: FNSiN besökte Skånelaholm i september 2023.

Gränsland – Mariehamns litteraturdagar 2024

Biblioteket i Mariehamn har arrangerat litteraturdagar sedan 1993. Varje år har de ett tema som anges med ett enkelt ord – den här gången ”gränsland”, ett tema som verkligen kunde tänjas. Stimulerande, ambitiöst och mycket varierat arrangemang.

En medverkande som verkligen kan sägas representera gränsland var Rosa Liksom, bördig från Tornedalen, med meänkieli som modersmål. Hennes senaste roman *Älven* skildrar hur civilbefolkning 1944 – 1945 evakuerades från Nordfinland inför de nazityska trupperna. På söndagen, då det alltid är ”litterär högmässa” höll hon predikan för fred och mot kärnvapen under den litterära högmässa som ingick i programmet.

Temat ”gränsland” kunde verkligen tänjas. Jag är nog benägen att snarare tänka spännvidd eller kontrast. Från feelgood, deckare och spänningsromaner till Carina Bergfeldts skildringar från den grymma verkligheten i amerikanska ”Death Row”. Från barnlöshet till de affärsmässiga storverk en handlingskraftig advokat (”Finlands dyraste advokat”) kan åstadkomma.

Ett slags gränsland skildrades av några författare som bor och verkar i Sverige men har rötter i andra länder och kulturer. En av dessa är 26-åriga Faysa Idle från Tensta, som med egna omskakande erfarenheter av gängvård har lyckats ta sig över gränsen från en social och kulturell miljö till en annan och blivit ett litterärt stjärnskott genom att berätta sitt unga livs historia (<https://lindco.se/forfattare/faysa-idle/>).

En annan medverkande gränsöverskridare som väckte stort intresse är Atefeh Sebdani Som femåring kom hon med två yngre bröder från Iran till Sverige – utan föräldrarna. Blev adopterad till en ”sekt” (som hon inte namngav—men man kan läsa hennes bok.). Idag är hon ingenjör och prisbelönt författare.

Julia Musakovska, ukrainsk poet och översättare från svenska till ukrainska, läste gripande egna dikter.

Möjligen kan personliga relationer, nära men komplicerade sådana, betraktas som gränsland. I alla fall medverkade Bitte Westerlund som ogenerat berättade om sitt liv med Jörn Donner.

Gränsland, ja själva Åland är onekligen ett gränsland. Finländskt och svenskt – men främst åländskt. Demilitariserat genom Ålandsservitutet från 1856.

Inom det övergripande temat ”Gränsland” fanns också ett ganska tydligt *fredstema*. Söndagens program inledades med en fredspromenad. Vi var ett trettiotal som lockats – trots kyla och lätt snöfall. Promenaden startade i den lilla idylliska trädgården Mariero, som räddats från att bli parkeringsplats. Där finns ett stenbord med parollen ”Fredens öar” ingraverad. Vi fick veta att

Mariehamn är en av fyra finländska städer som är med i det världsomspännande nätverket *Mayors for peace*. (25 svenska kommuner är medlemmar.) Organisationen grundades 1982 och leds av borgmästarna i Hiroshima och Nagasaki. Intill Självstyrelsegården står Reuterswårds välkända skulptur Revolver med knut.

Det nyaste offentliga konstverket i staden står sedan 2023 i backen framför stadshuset. Det heter *Peace of art*. Det är skapat av den svenska konstnären Birgitta Muhr och består av flera välkända freds- eller antikärnvapensymboler som bildar ett klot.

Framför det ryska konsulatet har ett område i Esplanaden döpts till Ukrainaplatsen och där, vid ljus och fredssymboler, hålls dagligen ett litet fredsmöte. Just den dag då vi promenerade förbi vajade konsulatets flagga på halv stång – ett dygn efter det ohyggliga terrorattentatet i Moskva.

Promenaden avslutades utanför Ålands fredsinstitut, grundat 1992, ett nog så gott och stolt exempel på att också den som är liten kan ta initiativ och driva på i rätt riktning. Gränslandet söker visa vägen till fred.

Anders Scharström

Referenser:

Fredspromenaden: <https://peace.ax/mojligheter/fredspromenaden/>; <https://peace.ax/wp-content/uploads/2024/01/Fredspromenaden.pdf>

Hancock, Michael (2023) ”FAQ om den konstiga konsten” I *Nya Åland*, 30 augusti 2023

Idle, Faysa (2023): *Ett ord för blod*. Lind & Co

Kastelholmssamtalen: <https://peace.ax/kastelholmssamtalen/>

Litteraturdagarna: <https://www.litteraturdagarna.ax/>

Mayors for Peace: <https://www.mayorsforpeace.org/en/about-us/outline-m4p/>

Sebdani, Atefeh: *Min hand i min*. (2023) Albert Bonniers Förlag

<https://www.atefeh.se/> ; instagramkontot

@atefeh_sebdani; [https://](https://www.albertbonniersforlag.se/forfattare/68715/atefeh-sebdani/)

www.albertbonniersforlag.se/forfattare/68715/atefeh-sebdani/

Ålands fredsinstitut: <https://peace.ax/>

En del isländska fraser

Jag har skrivit ett par artiklar i NOS som handlat om svenska fraser och uttryck, jämförda med motsvarande i isländska (NOS 1986/3) och tyska (2019/2). Båda finns på FNSiN:s hemsida, se <https://fnsin.nu/gamla-nosar/>. Deras budskap är att geografin, den fysiska naturen, ofta återspeglas i frasernas bildspråk (andra fraser och uttryck i olika språk har förstås en gemensam grund i t ex bibeln eller den klassiska litteraturen, akilleshäl heter ju akillesarhæll på isländska).

Jag kan skjuta in att artikeln 1986 huvudsakligen torde ha byggts på boken *Teach yourself Icelandic* som jag fått redan 1962. Dess avsnitt *Pointers for use in conversation, useful expressions and idioms* innehöll förutom fraser och ordspråk t ex svordomar och skällsord – boken var kanske avsedd för bl a soldaterna i Keflavík. Men även om den alltså var litet säregen var det nog den och det här avsnittet som väckte mitt intresse för fraseologi och språk i allmänhet – något tålte den skrattas åt men mera hedras ändå, för att travestera Runebergs ord om Lotta Svärd.

Åter till ämnet! Jag snavade nyligen en sammanställning jag gjort 1996 (och helt glömt) av isländska uttryck, sannolikt grundad på en innehållsrik bok om sådana (Jón G. Friðjónsson: *Mergur málsins*, uppruni, saga og notkun (Reykjavík 1993)). Bokens titel motsvarar svenskans 'det fina i kråksången', och här nedan kommer lite axplock ur den sammanställningen av "språkets must".

En fras skall vara målande för den som hör den. T ex främmande eller ovanliga landskap, djur eller växter är då mindre användbara och det är därför svenskans 'ha pengar som gräs' ofta motsvaras av 'eiga sand af peningum' på Island som till 80 % är sand- och grusöken.

Svensken kastar yxan i sjön, på det skogfattiga Island lägger man årona i båten. Däremot är förstås Kunskapens träd känt, *skilningstréid*.

Harar finns i svenska uttryck (harhjärtad, ta till harvärjan...) men används inte på samma sätt i isländska, hare som 'fegis' kallas höbyxa. Myror saknas på Island, 'ha myror i byxorna' motsvaras av att vara som en tärna på en sten och en arbetsmyra är en lusflitig man. Hästar dyker upp i flera isländska uttryck, den som håller sig undan från något leder sin häst ifrån det, den som lyckas illa med något rider inte en fet häst från det, den som sitter på två stolar rider på två hästar, kohandel motsvaras av *brossakaup* och att göra saker i fel ordning, t ex att kasta in jätten efter degen eller sälja skinnen innan björnen är skjuten, är att sätta på sadeln innan hästen är hämtad.

De vanliga korparna uppträder i st f kråkor i uttryck som kråkfötter / korptramp (*brafnaspark*).

Ordet *gaddur* betyder frusen jord, en realitet på Island, och 'äta någon ur huset' blir därför att äta någon ut på *gaddinn*, 'låta gå på vinst och förlust' att sätta på gud och *gaddinn*, att 'ha det knapert' fara ut på *gaddinn*.

Som jag skrev kan uttryck bygga på klassisk litteratur eller vara mer eller mindre belagda citat och personer ur historien (även du min Brutus; jag kom, jag såg, jag segrade; tärningen är kastad). På svenska kan vi använda den 500-åriga brasklappen, och på isländska sätter man inte en käpp i hjulet utan är en Þrándur i Götu, denne Trond stretade i Färingasagan emot Olav den heliges försök att skattlägga Färöarna.

Erik Elvers

Böcker

Tomas Bannerhed: *Hemma vid myren*

Weyler, 2023 (ca 190 sidor). Illustrationer av Mattias Bäcklin.

Tomas Bannerhed debuterade 2011 med romanen *Korparna* som tilldelades Augustpriset. Mycket i hans verk kretsar kring fåglar, så även i denna bok som har undertiteln *och andra texter om naturen i våra liv*, men perspektivet är vidare än så. Han kommer in på andra djur, på växter och inte minst på hoten mot naturen omkring oss. Här finns också bland mycket annat es-

säer om konstnärerna Lars Jonsson och Gunnar Bruswitz, ett kapitel om Harry Martinsson och Aniara, ett om Tarjei Vesaas bok *Fåglarna*, ett med axplock ur folkloristen Carl-Herman Tillhagens bok *Fåglarna i folktron*, ett om biodling – för att ge en antydan om bredden i innehållet.

Det inledande kapitlet om naturskildringar är nyskrivet, övriga texter har publicerats tidigare på olika håll, bland annat i Naturskyddsföreningens tidskrift *Sveriges Natur*.

Gemensamt för texterna är att de är välskrivna och tankeväckande. Kapitlet om den lilla ön Furillen beskriver poetiskt djur, växter och åsynen av Jupiter och Saturnus, och hur berguven dyker upp i kvällningen. Strax efter den kommer dock en skinande vit limousin, på väg mot det gamla kalkbrottet där den tidigare fabriken omvandlats till ett minimalistiskt lyxhotell. Bannerhed konstaterar vemodigt att man inte längre ser så många naturälskande cyklister med matsäckskorg, nu är det stadsjeepsfolket som väller in för att ta selfies framför slagghögarna (FNSiN besökte dock ön på cykelturen runt norra Gotland 2018, se NOS 2018/4!).

Det är en sådan här bok jag skulle önska att våra politiker läste och toge till sig, men jag är pessimistisk på den punkten. Jag hyser större hopp att många NOS-läsare fördjupar sig i den!

Erik Elvers

Martin Hårdstedt, *Finlands svenska historia*

Natur och Kultur, Svenska Litteratursällskapet i Finland. 358 s. Bokus-pris 246 kr.

Dessvärre råder nog pinsamma kunskapsluckor bland svenskar om Finland och våra grannrelationer. Egentligen vill jag inte påstå att jag är tillräckligt sakkunnig att bedöma *Finlands svenska historia*, men jag kan bara inte underlåta att rikta NOS-läsarnas uppmärksamhet på den här boken.

Redan titeln väcker funderingar. Det är alltså inte Svenskfinlands eller finlandssvenskarnas historia det handlar om. Inte heller den tid då Finland var en del av det svenska riket. Författaren sammanfattar det som "... utvecklingen i det som kan kallas det svenska i det område som i huvudsak omfattar dagens Finland". Och därmed kanske inte en allomfattande historik över landet Finland. Men omfattande är den.

Boken består av fem kronologiska avdelningar: Fortiden, Österland, Riksdelen, Storfurstendömet och Nationalstaten. I sak är det en vittfamnande redogörelse och analys av ett samhälles omvandling från medeltid till idag.

Det är en skildring av hur ett rike efter hand växte fram som kom att omfatta områden på ömse sidor av Bottnhavet, om överhet och undersåtar, om sociala klasser, om identiteter, om konkurrens mellan språken - finska, svenska - och ryska! Det handlar å ena sidan om fredlig samlevnad inom konglomeratstaten Sverige-Finland men å andra sidan även om krig, där Finland geopolitiskt kommit i kläm mellan Sverige och Ryss-

land och fått tjäna den svenska statens strävanden. Det är en analys av hur språkfrågan - relationerna mellan de båda språken och språkgrupperna - kom att skärpas då Finland först slets loss från Sverige av Ryssland och senare fick sin självständighet.

Författaren är professor i historia vid Umeå universitet men bosatt i finländska Tavastehus. Hans bok känns mycket värdefull som förklaring till den nära vänskapen - syskonrelationen, som Hårdstedt uttrycker det - mellan Finland och Sverige. Boken förmedlar insikter som vi så väl behöver goda grannar emellan.

Anders Scharström

Hur gick det?

Banvallspromenad i Djursholm i april

Vi var 12 vandrare, både nyare och gamla medlemmar, som vandrade i före detta spåren av Djursholms järnvägsbana. Mikael visade vägen och ingående upplysningar om banan och området runt omkring fick vi läsa oss till. Det var lätt gjort för vid varje f.d. station fanns en tydlig tavla med någon bild från området och intressant text.

Eftersom det var f.d. järnvägsspår vi vandrade på, var vägen lättgången och de eleganta Djursholms villorna med sina höga välklippta häckar fascinerade oss. Trots att vi kommit en bit in i april var det endast på ett ställe i ett soligt sydläge vi kunde glädjas åt massor av utslagna blå scillor och utslagna gulsippor. På de flesta ställen var marken fortfarande täckt av snö, dock ej på vägen vi gick på.

Vandringen avslutades på Djursholms Ösbys station - då hade vi tillsammans vandrat mer än fem kilometer.

Tack Mikael för en härlig vandring!

Eva Innings

Sista brukssamhället

Vi fick en lång och innehållsrik historielektion av den lysande föredragshållaren Ole Högberg. Med sin oerhört kunniga och sympatiska framtoning gav han liv åt vad vi väl hört i skolans historie- och geografiundervisning om olika metoder för järnframställning men också hur brukssamhällen faktiskt fungerade och vad det innebar att leva där.

Forts. nästa sida

Med rötter i sin egen familjehistoria, och rentav egna tidiga minnen skildrade han mycket livfullt Dalsbruks lokalhistoria kopplad till de stora tekniska, ekonomiska, politiska och sociala omvälvningar som skett sedan 1700-talet. Den lilla orten blev industriellt betydelsefull och kom att bli en viktig pjäs i förhållandet mellan Finland, Sverige, Ryssland och Tyskland.

Det var en berättelse om förutsättningarna för att lokalisera och bedriva järnbruk, om tillgången på råvaror, energi, vatten och transportvägar samt om arbetsmiljö och livsmiljö för de människor som fick sin bärning där.

Ole levandegjorde sin framställning med en imponerande mängd fotografier och teckningar genom ett par hundra år. Byggnader, interiörer, arbetssituationer, patroner och arbetare, festligheter, folksamlingar, marknader

Det var ett föredrag som i hög grad handlade om natur och samhälle i Norden.

Tolv entusiastiska åhörare.

Anders Scharström

Vårkvällsvandringen

Eftersom kvällen var oväntat kylig, och eftersom inga backsippor ännu visat sig, hade Erik valt en alternativ rutt för vandringen än den som i alla år varit huvudspår. Han tog oss ut på Tivolihalvön, där vi fick bekanta oss med ganska branta stigar och såväl den östra som den västra Tivoliudden. På den östra nådde vi upp till Pipers park och fick en aha-utsikt över Brunnsviken. Vitsipporna blommade ymnigt och vi lyckades även upptäcka åtskilliga, blyga, blåsippor

Vi passerade genom ett område med ganska nya dagvattendammar, anlagda för att rena regnvatten från föroreningar innan vattnet når ut i Brunnsviken – en insats som belönats med Solna stads miljöpris.

Längs vår väg fanns många spår av bäververksamhet och vi undrade om bävrarna har någon tydlig plan eller om de bara tränar sina tänder på vilka stammar som helst. Koltrastarna sjöng som man förväntar sig en vårkväll, trots gråvädret. Vi siktade för första gången i år ett par sädesärlor samt ett skrak-par, sothönor, skäggdoppingar, m.fl.

Det kyliga vädret var förmodligen orsak till att sällskapet blev fåtaligt. Vi, som följde Erik i spåren, var Apostolos och jag,

Anders Scharström

Vandring utanför Uppsala

Vi blev tre personer som följde Barbro Ulén på Salstaleden från Skyttorp till Vattholma. Vädret såg inte lovande ut, ganska kyligt och regn hade förutspåtts.

Ännu när vi gick på tåget i Uppsala regnade det ganska hurtigt, men när vi kom fram till Skyttorp hade det upphört och vi fick en disig men fin vandring ca 7 km genom kultur- och naturlandskapet, ungefär halva sträckan uppe på Vattholmaåsen. På åsen fanns gott om begynnande backsippor, men också stora mängder sena blåsippor. Strax före Salsta slott simmade en knipa i en sjö eller översvämmad åker, och efter slottet såg vi en vipa. Utmed stigen fanns en stor dödisgrop, en hel del bävergnag och också mystiska uppbökningar, möjligen spår av vildsvin även om det var i marker som inte borde innehålla så mycket matnyttigt för dem. Leden var väl markerad och det fanns gott om informativa texter på tavlor. Kort sagt ännu en innehållsrik och fin vandring som vi tackar Barbro varmt för!

Erik Elvers

Fakta: Salstaleden är en 7 kilometer lång vandringsled som sträcker sig mellan järnvägsstationerna i Vattholma och Skyttorp. Ungefär halva sträckan går längs väg och grusväg, medan andra halvan följer Vattholma-åsens kultur- och naturlandskap genom skog och hagmark. Salstaleden är därmed inte tillgänglighetsanpassad för rullstolar, rollatorer eller barnvagnar.

Cirka 3 kilometer från Vattholma kommer du fram till barockslottet Salsta slott som gett leden dess namn.

Mellan Salsta och Skyttorp finns skyltar som berättar om geologi, natur och historia vid platser som du passerar.

Vårvandring i Bergianska trädgården

Sju medlemmar och en gäst träffades, som vi brukar, utanför koloniområdet Lilla Frescati. Trots att våren varit ovanligt kall fann vi till vår glädje att den stora trestammiga häggen hade väl synliga knoppar och att körsbärskornellen i närheten blommade för fullt.

Vi gick över Roslagsbanan och följde sedan skogsvägen mot Brunnsviken. Vi fortsatte den lättgångna skogsvägen utefter vattnet och snart var vi inne i Bergianska trädgården. Vi gick mot Victoriahuset och strax kunde vi glädja oss åt fältet med blommande pestskräp. Senare på vår vandring fann vi bland annat blommande bergscyklamen, porslinshyacint, scilla, nunneört, lundvivor och massor av vitsippor. Tidigt blommande buskar var förutom körsbärskornellen, forsythia, skenhassel och några tidiga rhododendron buskar i Rhododendrondalen. Vi avslutade vår vandring i Japanska dammen, där den stiliga trollhasseln fortfarande lyste gul efter mer än en månads hänförande blomning.

Eva Innings

Vårlördag i högsommarvärme

”Vårlördag” kallade vi den här programpunkten när vi planerade, men när det blev dags hade det blivit ren högsommar.

Vi började vid Djurgårdsbrunn, där Jenny Rosen berättade hälsobrunns historia under flera hundra år. Vi vandrade i mycket avspänd takt genom den ljuvligaste grönska. Fåglarna sjöng. Ett rådjur korsade vägen. Jenny berättade utförligt om allsköns naturväsen i nordisk folktro – skogsrå, käll-rå, vättar, tomtar och troll. Hon gjorde oss uppmärksamma på fåglarnas läten – en rödhake som varnade för oss, trädgårdssångare, gärdsmyg, steglits. Och så fick vi se de häckande hägrarna med ungar.

Jenny uppmärksammade oss också på den stora variationen i naturtyper med tallskogar, hasseldungar, rika ekbestånd, ängar... inom ett litet område.

Vi passerade Isbladskärret, ett exempel på våtmarkernas stora betydelse för att minska utsläppen av växthusgaser. Naturens välbefinnande är väsentlig för människans välbefinnande, betonar Jenny.

Själva vandringen slutade vid tsunamimonumentet som Richard Murray presenterade. Han berättade också mycket initierat (naturligtvis) om nationalstadsparkens tillkomst, om Förbundet för Ekoparken (FFE) och om de juridiska och politiska strider som FFE utkämpar för att vårda och värna det enastående grönområdet. En del av oss stannade kvar och picknickade i det goda solskenet och grönskan.

Vi blev 17 deltagare, som följde de båda förträffliga guiderna. Flera andra än FNSiN-medlemmar hade lockats med.

Anders Schærström

Cykeltur till röda backsippor

Vi var fyra personer som besökte de röda backsipporna. Tre cyklade dit och en åkte kollektivt. Vi hittade flera fina exemplar som fotades. Vi var alla mycket nöjda med utflykten.

Mikael Johansson.

Bornsjön

Det hade blivit full sommar med sol, värme, blomning och fågelsång när vi genomförde vandringen i Bornsjöns naturreservat. Längs vår väg noterade vi särskilt, förutom maskrosor, *liljekonvalj*, *ärenpris*, *midsommarblomster*, *vitplister*, *humleblomster*, *gökärt*, *styvormsviol*, *skogsviol*, *gullviva*, *tjärblomster* och *smörblomma*. Vid ett tillfälle gled en ormvrak majestätiskt över leden.

Vandringens höjdpunkt, åtminstone i konkret mening, var bronsåldersröset, som vi klängde upp till och där vi picknickade med vidsträckt utsikt. Själva leden var delvis oländig och ledmarkeringen något bristfällig, i behov av översyn. På flera ställen såg vi skyltar som tipsade om och pekade mot en ”hästgrav”, men någon sådan träffade vi inte på. Däremot har vi efteråt hittat en upplysning om den: (<https://matsbildblogg.com/2021/04/11/i-ensamhet-vid-bornsjon/>). Graven är tvåhundra år gammal. Hästen hade tjänstgjort i krig.

Det blev en försommarupplevelse som vi tre vandrare inte skulle ha velat ha ogjort

Anders Schærström, Camilla Berg och Erik Elvers

Vid tsunamimonumentet.

Foto: Outi Tuomaala

Program

Programpunkter kan tillkomma eller ändras I så fall kommer besked att gå ut med e-post till all medlemmar som vi har e-postadresser till. Föranmälan är ett bra sätt att försäkra sig om att få vetskap om eventuella ändringar eller kompletterande upplysningar.

DET BORTGLÖMDA HELGONET

(vandring)

Datum ännu ej bestämt.

Vi går från Spånga i spåren på ett blivande men numera bortglömt helgon och kommer efter en halvtimmes tid fram till platsen där han tappade både smöret och brödet - vilka numera finns kvar i förstenad form. Hur helgonet såg ut kan däremot beskådas på Historiska museet.

Intresseanmälan till Lisbet Scheutz

(lisbet.scheutz@gmail.com; 073 99 24 125) som också kan lämna mer upplysningar.

PARKTEATER :

”TILL FOTS GENOM SOLSYSTEMEN”

Galärparken, fredag 5 juli

Det var trevligt att träffas på parkteatern förra året så vi gör det igen och lyssnar i år på Stina Ekblad som reciterar Edith Södergrans dikter till cellosviter av Bach framförda av Mime Brinkman.

Föreställningen börjar kl 18.00, men det är klokt att komma tidigare för att få en sittplats på en bänk. Jag är på plats kl 17 och gör mitt bästa för att reservera platser.

Ta gärna med middagen eller fika - det är trevligt att äta något medan man väntar.

Föranmälan till Soili Bisi-Ström tel.072 992 16 69 helst dagen innan.

Skulle det regna på fredag, finns en möjlighet att se föreställningen även på lördag.

UTFLYKT TILL SIGTUNA OCH UTSTÄLLNINGEN ”BILDEN AV HAMMARSKJÖLD” PÅ SIGTUNASTIFTELSEN

Torsdag 22 augusti

Samling vid Sigtuna busstation kl.10:59. Lämpligt pendeltåg mot Märsta går från Stockholm City kl. 10:00 och buss 579 går från Märsta station till Sigtuna kl. 10:45, med reservation för tidtabellsändring.

Vi promenerar längs Stora Gatan till Sigtunastiftelsen och utställningen med Dag Hammarskjölds egna fotografier. Det är fri entré. På vägen tittar vi på rådhuset och andra fina gamla byggnader. Sen kan vi gå till Sigtuna museum, entré 60 kr.

Vi fikar nog på Tant Bruns Kaffestuga. Till sist kan vi besöka Mariakyrkan innan vi tar bussen tillbaka till Märsta. Ta med lunchmatsäck.

Utflykten kan komma att flyttas vid dåligt väder eller förhinder.

Anmälan till Nina Bohigas,
nina_bohigas@hotmail.com eller
tel.070 454 77 24 senast den 20 augusti.

VI BORSTAR I PARKEN

Tisdag 27 augusti kl 16.30

Dags för den årliga tillsynen av runstenen i Karlbergs Slottspark som FNSiN är fadder för sedan drygt 25 år, tack vare våra uppskattade medlemmar Ola och Pia Eriksson.

Vi träffas vid SO hörnet av Karlbergs Slott (sjösidan, närmast gångvägen från Birkastan) och går tillsammans till stenen i parken för att se hur den mår och försiktigt ta bort ev lavar och mossor. Liten picknick efteråt!

Ev frågor kan ställas till Erik Elvers,
erik.elvers@gmail.com eller sms 073 852 63 99

Obs!: Föranmälan senast lördag 24 aug så att jag kan meddela om datum behöver ändras (denna notis skriven i april).

Tänkvärt uttryck: ” Den som inte har alla sina hästar hemma är ofta ute och cyklar”.

PROMENAD GENOM FRILUFTSLIVETS HISTORIA - FÖREDRAG TILL FOTS

Söndag den 22 september, klockan 13 – ca 16

Samling vid T-korset Bobergsgatan och Norra Fiskartorpsvägen. Om du tar någon av bussarna nr 6, 54 eller 75, så gå av vid hpl Jaktgatan, och gå sedan Bobergsgatan i riktning mot innerstan så kommer du snart till Norra Fiskartorpsvägen.

Peter Schantz, professor vid Gymnastik- och Idrotts-högskolan (GIH), kommer att hålla föredrag för oss i det fria, medan vi vandrar 3-4 kilometer i delvis obanad terräng över Norra Djurgården. Han ska berätta och göra oss uppmärksamma på hur landskapet har förändrats genom tiderna och hur friluftslivet har satt både materiella och immateriella spår..

Vi går bl.a. förbi Fiskartorpet och avslutar vid samma hållplats där vi startade.

På vägen gör vi en rast.

Klädsel för skogsvandring. Medtag egen mat och dryck.

Av praktiska skäl måste antalet deltagare begränsas.

Föranmälan till Anders Schærström, 070 693 9128.;
anders.schaerstrom@telia.com;

Samarrangemang med

KORTVANDRING I SAKTA MAK VID ULVSUNDASJÖN

Söndag 8 september kl 10.30

Vi ses utanför spärrarna T-banestn Solna Strand, T-bana 10 från T-centralen 10.15 anländer 10.25 (enl vårens tidtabell). Vi går sedan ner till Ulvsundasjön, passerar det gamla Huvudsta slott där mordet på Gustaf III planerades och kommer fram till Huvudsta Gård. Vi går tillbaka till T-stn Huvudsta genom en allé vilket inalles innebär en vandring på ca 3.5 km. Man kan dock fortsätta fram till Karlbergs Slott och avsluta vid St Eriksplan om man vill det, sträckan blir då 7 km. Matsäcksrast ute.

Anmälan till Erik Elvers senast torsdag 5 sept,
e-måle erik.elvers@gmail.com eller sms 073 852 6399

NOS-läsare!

Under sina drygt femtio år har föreningen aldrig saknat idéer till programpunkter. Förslag är alltid välkomna. Kontakta närmaste styrelseledamot! (Se sidan 2)

Nästa nummer av NOS ska enligt normal utgivningsplan komma ut i september, men för säkerhets skull, särskilt med tanke på motionstiden, aviserar vi redan nu höstmötet

HÖSTMÖTE

Medlemmarna i Föreningen Natur och Samhälle i Norden kallas härmed till ordinarie höstmöte den 25 oktober kl 18.00 i föreningslokalen på Fatburs Kvarngata 14. För att komma in ring till Föreningslokalen från porten, eller till Soili tel 072 992 16 69

Dagordning

- 1 Val av mötesordförande, mötessekreterare och två justerare
- 2 Fastställande av röstlängd
- 3 Mötets behöriga utlysande
4. Fastställande av dagordningen
5. Protokoll från föregående allmänna möte
6. Val av styrelse för 2025
7. Val av revisor och revisorssuppleant för 2025
8. Val av valberedning
9. Fastställande av årsavgift för 2025
10. Förslag till budget 2025
11. Motioner (skall vara styrelsen tillhanda senast en månad före höstmötet)
12. Aktuell information om samarbete med andra organisationer etc.
13. Övriga ärenden

Föreningen bjuder på kaffe/te och smörgås.

Avsändare: Föreningen Natur och Samhälle i Norden
c/o Erik Elvers Illerstigen 28, 170 71 SOLNA

